

KISTERMELŐI HÚSFELDOLGOZÁS PEST MEGYÉBEN

Dr. Marosi Tibor¹, Takácsné Fajt Éva²

¹ egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Mérnöki Kar

² élelmiszermérnök BSc hallgató SZTE Mérnöki Kar

SUMMARY

This paper presents the analysis of the activities of small producers, particularly in the meat processing area. The focuses of the development are the trade and economic environment of small producers. The base of analysis is the quarterly reports of Pest County Government Office Food Chain Safety and Animal Health Directorate. These include the number and distribution of small producers in Pest County. Furthermore the compliance with legal requirements and the results of official controls are reviewed.

Kulcsszavak: kistermelő, élelmiszer-szabályozás, hatósági ellenőrzés, Pest megye

1. ÁTTEKINTÉS

Hazánkban az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt 5-10 évvel mintegy ezer vágóhíd működött. Ezek közül tipikusan sok kis és középüzem nem tudott a korszerű technológia bevezetésével élni, és a megfelelő gépesítés, korszerűsítés elmaradása miatt piacvesztést szenvedtek el. Természetesen ez nem feltétlenül jelentette azt, hogy minőségileg nem feleltek meg a követelményeknek, hanem sok esetben arról volt szó, hogy tőke híján nem volt módjuk a technológiai váltás megalapozására. Így termelékenységük nem nőtt, költséghatékonyságuk nem javult. A megnövekedett fogyasztói igényeket a nagyobb, tőkeerősebb hazai és külföldi vállalatok kezdték betölteni. Ezek piaci térnyerésük után, a beszállítói rendszerre is kiterjesztették tevékenységüket. Ennek következtében fokozódott a nyomás a kis és közepes húsipari cégekkel szemben. Sokszor az érintettek úgy igyekeztek csökkenteni az előnytelen verseny hatásait, hogy visszaszorították az élelmiszerbiztonságra fordított költségeket. Ráadásul a megnövekedett piaci forgalom és a megugrott kereskedelmi volumen lehetőséget teremtett ideig-óráig a hatósági felügyelet alóli, alkalmankénti kibújásra. Mindez természetesen nem jelentett megoldást, mert rövid távú túlélési tervüket igazolta ugyan a gyakorlat, de messzebbre tekintve, csak rontotta a kis és közepes méretű cégek helyzetét, mert a vásárlói bizalmatlanság hosszútávon érezhető jövedelem kiesést okozott. Hazánkban az élelmiszer-ipari szabályozás, hagyományosan erősnek tekinthető, ami összefügg azzal, hogy országunk mindig is komoly mezőgazdasági kultúrával rendelkezett. Magyarország élelmiszer-ipari termelésére a szigorú ellenőrzés volt jellemző, a hatékony szabályozási rendszer mindig is több lábón állt, ezért sikeresen és magas színvonalon tudta betölteni funkcióját. Hazánk közép-európai viszonylatban kiemelkedő részletességű, jól szervezett és kiválóan alkalmazható élelmiszer-szabályozással bírt az uniós csatlakozás előtt, amely viszont az unión belül önmagában nem biztosította volna a magyar húsipari termékek piacképességét. Az uniós jogharmonizációs folyamat „erőltetése”, illetve az átállási idő minimálisra csökkentése lehetetlen helyzetbe hozta a magyar húsipari cégek jelentős hányadát. Ezt sikerült tetézni azzal, hogy a húsipari kis és középvállalatok támogatását, semmilyen formában nem valósította meg az állam.

2. A HAZAI KISTERMELŐI SEKTOR

Hazánk a térség legjobb adottságú és legerősebb agrárkultúrájával bíró ország volt, ma élelmiszerimportőr. Ez egyben azt jelenti, hogy a hazai belső fogyasztásból származó bevétel jelentős része sem a magyar büdzsét erősíti, hanem külföldre folyik. Ennek következménye,

hogy a transzparens élelmiszer-ipari fogyasztás felpörgetése még exponenciális növekedés esetén sem képes a magyar államháztartás mérlegét jelentős mértékben pozitív irányba tolni.

2.1. Változások az EU csatlakozás után

Habár a kiskereskedelmi üzletek aránya az EU-s csatlakozás utáni három évben folyamatosan csökkent, a kisboltok aránya még mindig meglehetősen nagy. Ez annak köszönhető részben, hogy az élelmiszerkereskedelem erősen kétpólusú. Ennek magyarázata az, hogy a főváros és a vidéki nagyvárosok az elsődleges célpontjai a nagy kereskedelmi láncoknak, míg a nem koncentrált, kisebb fogyasztást produkáló vidéki településeken a kisboltok a meghatározóak. A kis és középvállalatok az élelmiszeriparban kettős szerepet töltenek be. Egyrészt biztosítják az ellátást azon csoportoknak, akik nem járnak vásárolni a nagy kereskedelmi láncokba, tudatosan, vagy egyéb akadályoztatásból kifolyólag. Másrészt ezeknek a kis és közepes cégeknek köszönhető, hogy diverzifikált a kínálat, és van egyáltalán piaci verseny. A multinacionális kereskedelmi láncok üzletpolitikájának köszönhetően, olyan új kapcsolatrendszer jött létre, amely átalakította az élelmiszerpiacot. A kis és közepes méretű húsipari cégek megmaradásának, és forgalmuk esetleges növelésének egyetlen lehetséges alternatívája maradt. Ez nem más, mint az előállított termék egyedisége, jobb minősége, és a kínálat változatossága.

Az uniós normák betartása sokakat arra késztet, hogy felhagyjanak tevékenységükkel. A szarvasmarha tartás terén már a csatlakozást megelőző évben megindult a kistermelők számának jelentős csökkenése. A baromfi ágazatban ez kevésbé látványos, itt főként a liba és a kacsza értékesítésére vonatkozik a visszaesés. Mindez azért kedvezőtlen a kis és közepes húsipari cégek számára, mert beszűkíti a lehetőségeiket a nyersanyagbeszerzés terén, vagyis a hazai igények kielégítése többnyire importon keresztül történhet. Ez azt jelenti, hogy a hazai kis és középvállalkozások számára sokszor elérhetetlen piacokról kell nyersanyagot beszerezni. Ez megint csak a multinacionális cégeket hozhatja előnyös helyzetbe. Megoldásként jöhet szóba az állami szabályozással segített termelői tevékenység, amely kiterjed a hazai kis és közepes húsipari cégekkel való együttműködésre, és a fogyasztói oldalról a kereslet ideirányítása marketing és egyéb ösztönzők segítségével (Kartali J., 2009).

2.2. Kistermelőket érintő jogszabályok

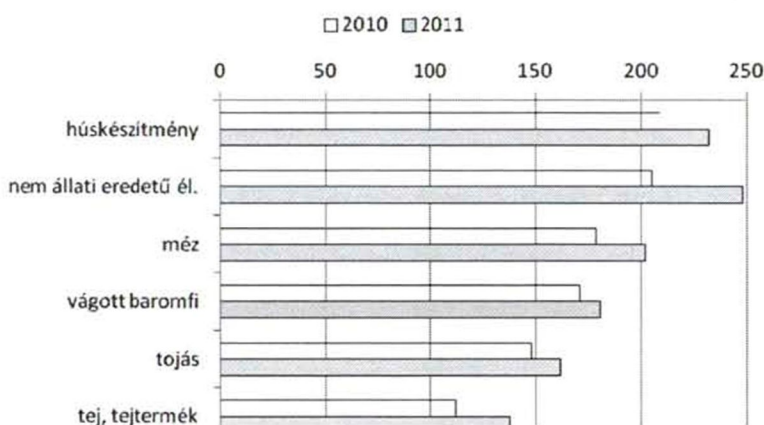
A fő kérdés a kistermelők helyzete, kereskedési lehetőségeik és termelési feltételeik figyelembevételével. A kormányzat a 2006-os kistermelői rendelet (14/2006 (II.16.)) megalkotásával alapozta meg a támogatást. A jogszabályt 2010-ben a kistermelők és a fogyasztók elvárásainak figyelembe vételével a 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet kiadásával módosították, amelyet a 4/2010. (VII.5.) VM rendelet még tovább finomított annak érdekében, hogy bővüljön a kistermelők által végezhető szolgáltatások köre és a falusi vendéglátás még életszerűbb jogszabályi kereteket kapjon. A kistermelői rendelet az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletről szóló 2008. évi XLVI. törvényre épül, amelynek célja többek között az élelmiszerlánc egységes és vállalkozásbarát ellenőrzési rendszerének megszervezése. A kistermelő olyan jogi személy, aki az általa termelt javakat begyűjti és/vagy közvetlenül a fogyasztónak, vagy a kiskereskedelmi láncnak értékesíti. Maga a kistermelés fogalma is jól körülhatárolt, a 14/2006. (II.16.) a rendelet kitér a kereskedelmi volumenre, az értékesítés színhelyére és az eladás formáira. A kistermelő forgalmazhat alapterméket, félkész és készterméket egyaránt. Fontos tudni, hogy bizonyos feldolgozó folyamatokat a kistermelők egymás számára is elvégezhetnek, de csak akkor, ha a termékek követhetőségét garantálni tudják.

3. KISTERMELŐK PEST MEGYÉBEN

3.1. Kistermelői tevékenység

A Pest megyében 2010. év végén 841, 2011. harmadik negyedév végén 984 kistermelőt regisztráltak. Ez átlagban 17%-os növekedés, az eloszlás nem mutat ugyan statisztikailag szignifikáns sajátosságokat, mindenesetre a korábbi történeti hagyományok determináló jellegét jól szemlélteti. Az 1. ábra bemutatja a kistermelői tevékenységet végzők közül a hat legmeghatározóbb kategóriát. Az ábrán jól látható, hogy 2010. év végéhez képest a 2011. év végi termelői létszámok nőttek. Vágott baromfi esetén alig több mint 5%-kal, nem állati eredetű élelmiszert, valamit tejet, tejterméket előállítók esetén több, mint 20%-kal.

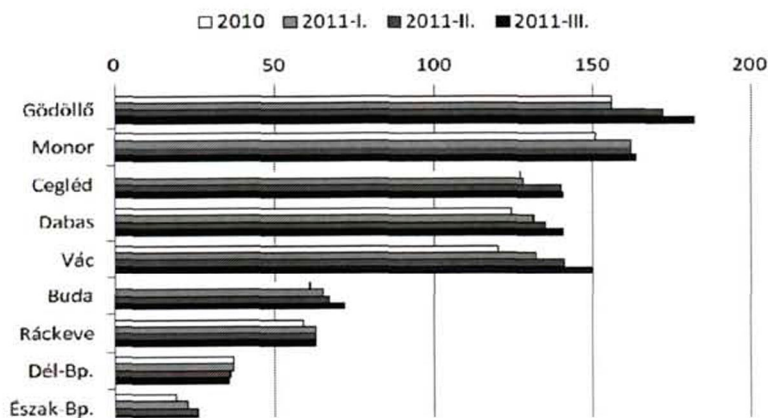
1. ábra: Tevékenységenként regisztrált kistermelők száma Pest megyében

Forrás: A szerző saját szerkesztése

A fenti adatsorokból világosan kiolvasható, a pest megyei kistermelők profilorientációja. Az ábrán nem szerepel a hal, és a vágott nyúl. Előbbi előállításával és forgalmazásával egy, utóbbival három kistermelő foglalkozik. A pest megyei kistermelőknél a fő profil a húsészítmények előállítása és forgalmazása. Ez egyértelműen a kereslet függvényének tulajdonítható. Az ingadozással, stagnálással, vagy csökkenéssel szemben a húsészítmény előállító és forgalmazó kistermelők száma folyamatosan emelkedik.

A piaci szegmensek lefedése természetesen nem arányos, hiszen egy-egy termelői ágazatnak komoly anyagi vonzatai lehetnek. Ugyanakkor a keresleti oldalon sem szimmetrikus a piac, mert a fogyasztói igények sem a piaci folyamatokat követik. A vásárlói magatartás elsődlegesen befolyásolja a kistermelők megélhetését. A kereslet alakulás szabja meg a kínálat alakulását is. Ezért különös jelentőséggel bír a kistermelők kínálati oldalon mutatkozó diverzitása. A pest megyei kistermelők számaiból (2. ábra) jól látható az eltérés az adott területek között. Mindez a területek nagyságából, a felvevőpiac közelségéből, valamint a piaci kereslet nagyságától függ, valamint a gazdaságok nagysága is meghatározó. Fluktuáció, nemcsak a kistermelői tevékenység megszűnésével és az újak alakulásával van összefüggésben, de bizonyos esetekben előfordul vándorlás is. Az időszaki változásokból viszont lehet következtetni a piaci kereslet, a tőketartalék és a jövedelmezőségi volumenre. Megjegyezhetjük, hogy a kistermelők számának alakulása, még mindig elmarad az Európai Unióban tapasztalható mértéktől.

2. ábra: Regisztrált kistermelők számának alakulása Pest megyében

Forrás: A szerző saját szerkesztése

A változásoknak lehet egyéb oka is, mint például a munkatevékenység generációs átruházhatatlansága. Ez általában azzal van összefüggésben, hogy a kistermelők fogyasztóinak jelentős része alkalmi vevő, így elég nagy az egzisztenciális bizonytalanság, annak ellenére, hogy a vásárlók közel fele rendszeresen visszatérő, a kistermelővel sajátos, emberközeli kapcsolatot fenntartó fogyasztó. A törzsvásárló kör ugyan nagy valószínűséggel a gazdasági válság ellenére is stabil, fizetőképességet biztosíthat a jövőben is. viszont önmagában nem elegendő, önmagában nem képes a gazdálkodói tevékenységet fenntartani. Ennek következtében pedig a kistermelők egy részénél a gyermekek nem folytatják a kistermelői tevékenységet, hanem más területeken helyezkednek el.

3.2. Hatósági ellenőrzések

A kistermelők létének folyamatos része az ellenőrzés. Látszólag az ezzel együtt járó adminisztratív terhek sokszor fölöslegesen sújtják őket, ugyanakkor az ellenőrzés által nyújtott hatósági garancia a minőségi termékek eladhatóságához nagyban hozzájárul. A 14/2006 (II.16.) rendelet megjelenése nagyban hozzájárult a kistermelők valódi tevékenységének legalizálásához. A rendelet megjelenése előtt csak az áru ellenőrzésére volt lehetőség, az előállító helyiségek higiéniai vizsgálata nem tartozott a hatóságok jogköréhez. A rendelet megjelenésével nyitottabb lett az előállítás, az alapvető, higiéniai szempontból fontos műszaki-technikai feltételeket hónapok alatt megvalósították. Az éves felülvizsgálati ellenőrzés során elérte az illetékes hatóság, hogy a folyamatos karbantartás se maradjon el és a higiéniai feltételeknek megfelelően működjenek a gazdaságok. A bejelentés kötelezettség által nyomon követhetővé vált a kistermelők létszáma, eloszlása a regisztrációs szám bevezetésével azonosítható lett a termék eredete. Ez a lépés nagyban segítette a hatóság munkáját és a kistermelők megjelenését a helyi kereskedelemben, közéletben.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A pest megyei kistermelők területi megoszlása nem mutat szignifikáns megoszlást. A kerületek kistermelői létszámát ugyan elsősorban a felvevőpiac nagysága befolyásolja, de a fizetőképessé kereslet anyagi helyzete és igény szintje jelentősen módosítja a termelői szerkezetet. Másrészt jellemző, hogy a marketing terén mutatkozó hiányosságokat a személyes kapcsolatok kialakításával igyekeznek pótolni. Harmadrészt a közvetítő

kikapcsolása, tehát a termelő és a fogyasztó közvetlen találkozása a legkedvezőbb mindkét félnek. Ugyanakkor a kistermelői boltok is fontos helyet foglalnak el a kereskedelmi területen. Megjegyzendő, hogy az értékesítés terén a nagy húsipari vállalatokkal való versenyben, a még nem versenyképes kistermelők számára az összefogás, tömörülés és közös vásártartás lehet a járható út.

A vizsgált megyében megfigyelhető, hogy a kistermelők száma fokozatosan növekszik, amely ugyan nem robbanásszerű, de állandónak tűnik. Mindezt a főváros közelsége biztosítja alapvetően, az ország lakosságának az ötödét tömörítve. A felvevőpiac nagysága pozitív irányba tolja a mérleget, de megjegyzendő, hogy a vásárlók egy jelentős része, továbbra is alkalmi vevő. A kistermelők egy része pedig marginális termelői tevékenységet folytat. A pest megyei kistermelők helyzetét ugyanakkor nem csak a főváros közelsége javíthatja, hanem a régió központi fekvése is.

Külön szolgáltatási kört jelent az ún. „kistermelői (falusi) vendégasztal”¹, ami Pest megyében rendkívüli módon alulreprezentált, a meglévő lehetőségekhez képest. A vendégasztal által nyújtott lehetőségek beszűkültek azáltal, hogy az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően a vidéken működő vágólétesítmények közül sokan nem vállalták a fejlesztéssel járó költségeket, megszüntetve tevékenységüket, és egyben annak lehetőségeit is, hogy a családi vállalkozások által felnevelt élőállatok levágásának lehetőségét biztosították. A vendégasztal felvirágzásához, könnyítéséhez nagyban hozzájárult a 75/2011. (VII.29.) VM rendelet. A vágóhelyek, vágópontok a háztáji gazdaságokban felnevelt kis létszámú állatok levágásához teremt lehetőséget, szolgálva ezzel a vidéken élő mezőgazdasági tevékenységből élő családok élet körülményeinek javulását, és a hagyományok őrzését is.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A 2006. évi 14. (III.16.) FVM-EÜM-ICSSZM együttes rendelete és a 2010. évi 52. (IV.30.) FVM rendelet gyökeresen megváltoztatta a korábbi jogi környezetet és ez által a termelési struktúrát, egyúttal az élelmiszerbiztonság szempontjából is eredményes volt. A korábbi féllégális vagy csak éppen megtűrt ágazatokból a kistermelői szektor fejlődésnek indult. A gazdasági válság érintette ugyan ezt a kört is, de megtartotta alapvető pozícióit, mi több valamelyest fejlődött is különleges jellegének és az egyre hatékonyabb termelési struktúrájának köszönhetően. További fejlődés várható a legújabb jogi szabályozásnak köszönhetően (75/2011. (VII.29.) VM rendelet), valamint az idegenforgalom mutatóinak kedvezőbbre fordulásakor. Külön fontos megjegyezni, hogy a termelési formához köthetően a kezdeti szakmai aggályok ellenére élelmiszerlánc esemény nem volt a megyében az elmúlt öt évben.

IRODALOMJEGYZÉK

Kartali János (szerk.): A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest. 2009.

14/2006 (II.16.) FVM-EÜM-ICSSZEM együttes rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről

2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről

4/2010. (VII.5.) VM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről szóló 52/2010. (IV.30.) FVM rendelet és az élelmiszerek jelöléséről szóló 19/2004. (II.26.) FVM-ESzCsM-GKM együttes rendelet módosításáról

52/2010. (IV.30.) FVM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről

75/2011. (VII.29.) VM rendelet

¹ A falusi vendégasztal azt jelenti, hogy a szolgáltatás keretein belül a kistermelő a gazdaságába ellátogatott turistákat házi élelmiszerekkel, családis és közvetlen környezetben láthatja vendégül.